

Vědecký komunismus

JAROSLAV SUK

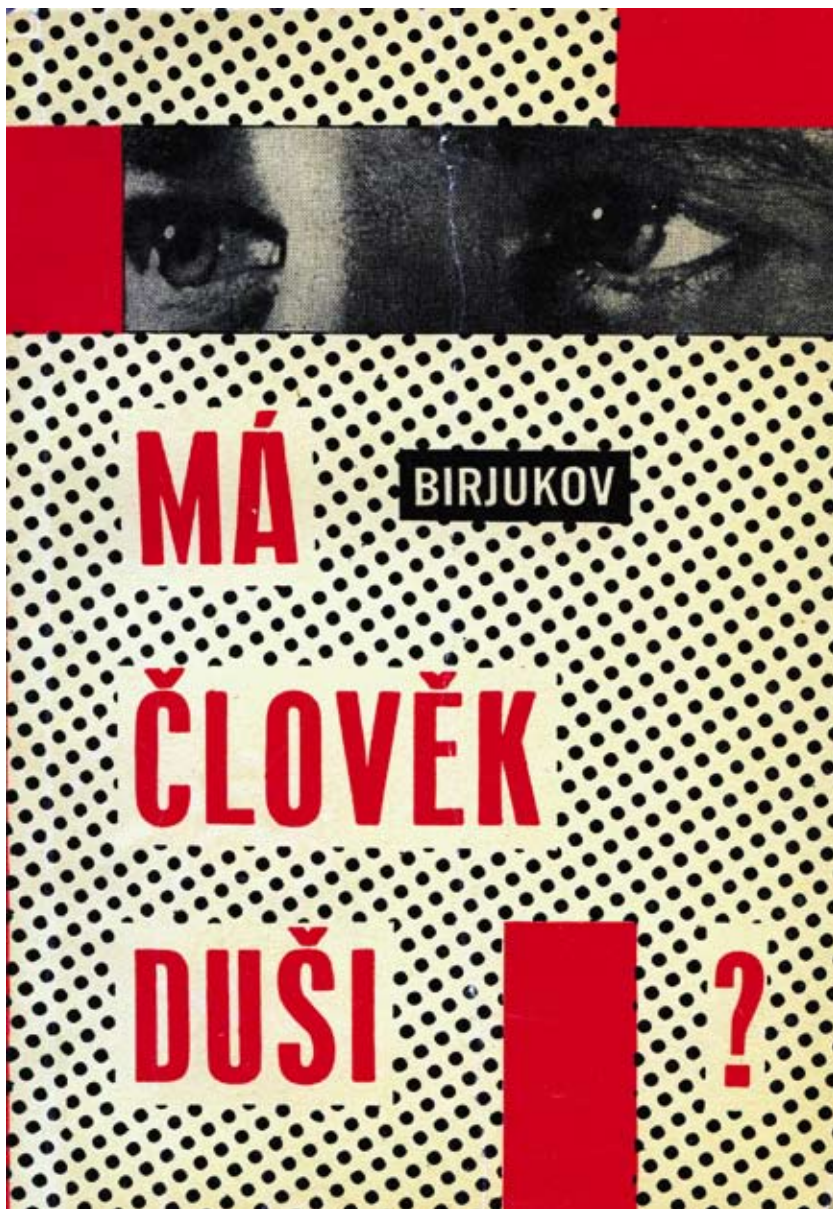
FUNDAMENT

Vědecký komunismus byl vědní obor, jemuž se též říkalo marxismus-leninismus (případně v dobách totalitního rozkvětu marxismus-stalinismus). Tento obor byl jaksi všem ostatním oborům nadřazený, všemu ostatnímu dával rámeček všeobecného poznání, smyslu, prostoru a času. V Rusku, v Číně, na Kubě a taky v českých zemích existovalo určité prvotní revoluční nadšení poměrně širokých mas, které ovšem zdaleka nepředstavovaly většinu obyvatelstva. Tito nadšení se opravdu domnívali, že velké učení marxismu-leninismu vše náhle osvítilo reflektorem pravdy, že odpovídá na všechny otázky a že nyní vykročí jen a jen správným směrem. S přesvědčenými fanatiky se ovšem nedá diskutovat. Navíc tu byla ona vědeckost, kterou potvrzovaly akademické výšiny. Kdo prošel vysokoškolským a postgraduálním vzděláním tohoto nadoboru, měl tedy v podstatě patent na rozum. Vysoké učení marxismu-leninismu mělo své doktory, docenty, profesory a určitě i kandidáty věd.

Vzhledem k fundamentálnímu postavení této matky všech věd nastával paradox snadné proměnlivosti fundamentu. Měnil se podle nejprizemnějších politických čachrů a mocenských konstelací.

Prinášel ovšem legitimitu moci, což byla jeho funkce první a poslední. Nešlo tedy ani o Marxe a Engelse, ani o Lenina, šlo tu o prosté tvrzení: *Vládeme proto, že chceme dobro. A když to dobro nebudete chtít, tak vás k němu donutíme, protože je zákonité.*

Není to nic nového, v podstatě každá moc se legitimuje nějakým „dobrem“ své podstaty, jež světí mocenské prostředky. Vědecký komunismus

Autoři rádi vyhověli nárokům oficiální doktríny. Titulů na téma vědecký komunismus bylo nespočet. Na této a dalších stranách některé z nich.

Foto: Knihovna Jána Langoše

však o sobě tvrdil, že je objektivním vědním oborem. Jeho poměrně zpracovaná filozofická a společenskovědní schémata byla prezentována v pozitivistickém duchu 19. století jako danost a poznaná skutečnost. Jako samozřejmost, kterou každý, kdo trochu myslí, musí vidět.

PRAXE

Jak to vypadalo v praxi, si lze ozřejmit na průběhu hlavního líčení s básníkem, pozdějším nositelem Nobelovy ceny za literaturu Josifem Brodským. V roce 1964 byl Brodskij uvězněn jako příživník a po nedobrovolném pobytu v psychiatrické léčebně musel strávit pět let ve vyhnanství na nucených pracích na severu u Archangelska. (Později byl ještě odsouzen vícekrát.)

Soudkyně: Čím se zabýváte?

Brodskij: Píšu básně. Překládám. Mám za to...

Soudkyně: Žádné „mám za to“! Stůjte pořádně! Neopírejte se o stěnu! Dívejte se na soud! Odpovídejte soudu, jak se patří. Máte stálou práci?

Brodskij: Já jsem si myslel, že je to stálá práce.

Soudkyně: Odpovídejte přesně.

Brodskij: Já jsem psal básně. Myslel jsem, že je otisknou. Mám za to...

Soudkyně: Nás nezajímá „mám za to“. Odpovězte, proč jste nepracoval?

Brodskij: Já jsem pracoval. Psal jsem básně.

Soudkyně: To nás nezajímá. Nás zajímá, s jakou institucí jste byl spojen.

Brodskij: Měl jsem dohody s nakladatelstvím.

Soudkyně: Vám stačí dohody, abyste se uživil? Vykažte jaké, jakého data, na jakou částku.

Brodskij: To si přesně nepamatuju. Všechny dohody má můj advokát.

Soudkyně: Já se ptám vás.

Brodskij: V Moskvě vyšly dvě knihy s mými překlady... (vypočítává)

Soudkyně: Jak dlouho jste měl pracovní poměr?

Brodskij: Přibližně...

Soudkyně: Nás nezajímá „přibližně“.

Brodskij: Pět let.

Soudkyně: Kde jste pracoval?

Foto: Knihovna Jána Langoše

Brodskij: Na závodě. V geologických expedicích...

Soudkyně: Jak dlouho jste pracoval na závodě?

Brodskij: Rok.

Soudkyně: Jako co?

Brodskij: Frézař.

Soudkyně: Jakou máte vlastně odbornost?

Brodskij: Básník. Básník a překladatel.

Foto: Knihovna Jána Langoše

Soudkyně: A kdo vám to uznal, že jste básník? Kdo vás zařadil mezi básníky?

Brodskij: Nikdo. ...A kdo mě zařadil mezi lidský rod?

Soudkyně: A vy jste se to učil?

Brodskij: Co?

Soudkyně: Na básníka? Nepokoušel jste se studovat na vysoké škole, kde připravují, kde učí...

Brodskij: Já jsem si nemyslel, že se to získá vzděláním.

Soudkyně: A tedy čím?

Brodskij: Já myslím, že je to... od Boha...

A tím to Brodskij nadobro prohrál, protože prokázal svou nevědeckost a vůbec nepřístojnost. Ano, soudce ví, že Brodskij nemá pravdu. Bůh není, protože tak ho to učili ve škole. Totalitní stát má patent na rozum.

Zároveň tato pasáž názorně ukazuje, jak v totalitní společnosti musí být vše pod kontrolou a na vše, co se tomu vymyká, se vždycky najde trest.

TEORIE

Jak to bylo v teorii, je poněkud složitější, protože vědecký komunismus všude vypadal trochu jinak. Dalo by se mu spíš říkat „užitý komunismus“, protože s Marxovou teorií měl málo společného. Marxova filozofie byla novátorská v pohledu na společenské rozpory a konflikty, v nichž viděla motor dějin, sociálněkritická k prvotním projevům dravého kapitalismu a nabízela řešení v násilné revoluci. Lenin dal tomuto učení strohost stranické strategie a taktiky v užití praxi rozbrojů mezi socialisty různých směrů a učinil podstatný krok od filozofie k pragmatické politice násilí. Užitý komunismus se pak jevil jako scholastické přemílání pouček o zákonitosti vývoje, čímž zásadně omezoval tvořivé myšlení. Hlídal status quo, protože existující situaci prohlásil za zákonitě vzniklou, za nevyhnutelný stupeň od nižšího k vyššímu, od nespravedlivého ke spravedlivému, od nesvobodného ke svobodnému. Vše ostatní bylo horší, zavrženíhodné, scestné.

Celý svět byl rozdělen na černé a bílé. Zlý svět imperialismu, kapita-

lismu, kde pracující lid úpí pod jhem fabrikantů, a dobrý svět socialistického tábora, kde pracující lid sám jednotně rozhoduje a v míru buduje nový svět. Zlý svět mu to chce překazit, chce zničit tento nový rozmach lidstva, ukončit jeho cestu za šťastnými zítřky. Proto je třeba se mít na pozoru před válkychtivými vnějšími nepřáteli a jejich vnitřními napomahači.

Společnost je ovšem od přírody rozrůzněná a mnohonázorová a nedá se přetvořit na jednotný tým usilující o jediný cíl, jak by si přáli utopisté. Při budování „dobra pro všechny“ se prostě vždycky najde někdo, komu to nesedí. Navíc, jak se zdá, tento „dobrý svět“ potřeboval neustále nepřátele. Všude byli diverzanti, sabotéři, zrádci, revizionisté, oportunisté, Titovi psi a různí sionisté, trockisté, nacionalisté atd. atp. Logika neustálého obklíčení dovolovala přísný dozor nad obyvatelstvem. Člověku zůstává až rozum stát, když se dovidá, že NKVD dokonce zatýkalo, věznilo a popravovalo v hladovějším obleženém Leninogradu. Popravčí sovětské lodi stály v přístavech bojujícího republikánského Španělska. Za sovětskou vojenskou frontou šly kulometry NKVD a běda tomu, kdo by chtěl ustupovat. Není divu, že dokonce k německým vojskům obklíčeným u Stalingradu (!) přebíhali sovětské vojáky.

Spirála smrti se v tomto světě absolutního dobra roztáčela postupně. Společnost byla jako mnohovrstevnatá cibule a slupku po slupce směrem k jádru se dalo odhadovat, kdo a jak na tom bude. Teoreticky byla vládcům nejbližší dělnická třída, pak přišli zemědělci a nakonec tzv. pracující inteligence. Při likvidování přišli na řadu nejdřív třídní nepřátelé, vykořisťovatelé, jejich pomahači, potom zrádci, zaprodanci, odpadlíci, a postupně pak vlastně nebyl nikdo, komu by se kosa mohla vyhnout. Občas zabloudila mezi Židy, Krymské Tatary, Čečence, občas mezi biology, jindy zas mezi lékaře... Ovšem jak ukazují statistiky, mezi těmi desítkami milionů obětí byli především dělníci.

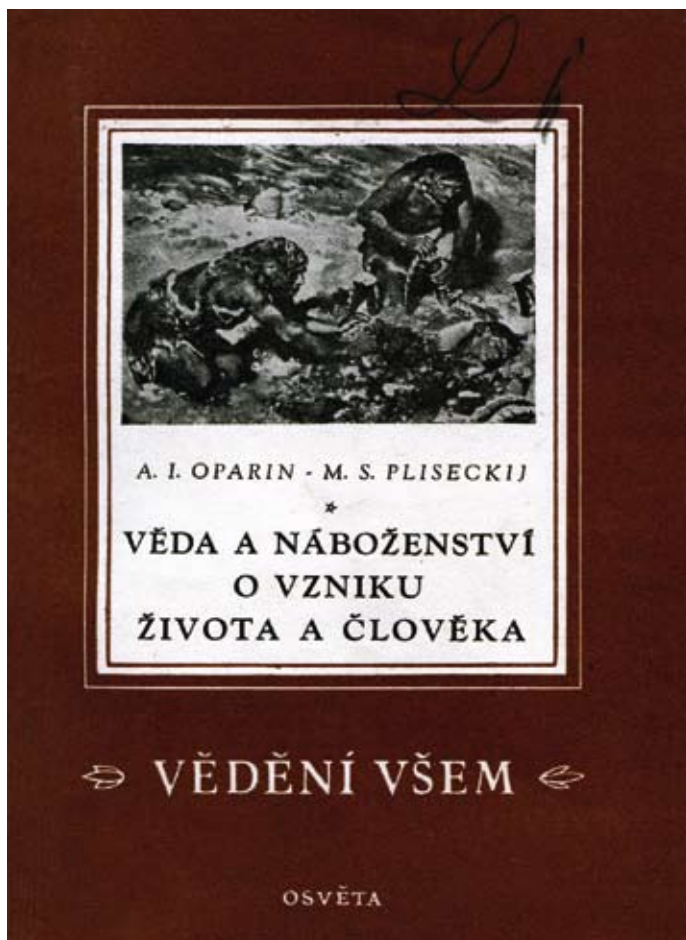

Foto: Knihovna Jána Langoše

„Dobro“ přicházelo pomalu, ale jistě. Ovšem hlavní dobro nepřicházelo v současnosti, nýbrž mělo nastat v budoucnu, to mělo být ultimativní dobro. Pro budoucí světlé dny kdesi za obzorem bylo třeba klást oběti. Odříkat si, usilovně pracovat a bojovat. Někdy bylo třeba zítřky přiblížit. *Už naše děti budou žít v komunismu*, sliboval jeden čas Chruščov. (Ovšem to byl voluntarista a lepší vědec Brežněv mu ukázal, že je toho loket.) V zásadě to však bylo jako sázka do loterie: vsaďte si, a uvidíte, že vyhraje. Otázkou zůstává, co by nastalo, kdyby – připusťme – komunismus skutečně byl vybudován a nastal. Byl by to konec dějin?

Každý podstatný filozofický systém a světový názor se potýká s otázkami jsoucna a bytí. Ptá se, co je svět kolem

nás, kdo jsme my a jaké je naše místo v tomto světě. Vědecký komunismus, který byl vlastně vírou, takovým povrchním náboženstvím se svými rituály a dogmaty, vlastně na žádnou tuto lidskou otázku neodpověděl, a ani se o to nesnažil. Vězel ve sféře moci a manipulace lidí, otíral se jen o nejsvrchnější slupku viditelné skutečnosti, zbarvené politickou přítomností.

Takže nakonec to s obyvatelstvem v rozvinutém socialismu bylo tak, jak se říkalo v dobovém vtípu: Každému nadělily jen dvě sudičky ze tří: buď komunistické přesvědčení a rozum, ale potom neměl charakter, nebo rozum a charakter, ale potom neměl komunistické přesvědčení, nebo komunistické přesvědčení a charakter, ale potom neměl rozum.